

SZÉNÁSI FERENC
Berzsenyi koporsója

Hogy ki volt Dimitrij Alekszejevics Lergyakov, tudom is, meg nem is. Lényéről szinte mindent tudok, életéről csupán egyetlenegy dolgot. Nevet is én adtam neki, mert annak, ami van, múlhatatlanul nevet kell adnunk. Emberi teremtménynek pedig, én azt hiszem, nemcsak nevet, hanem történetet is.

Igen, Lergyakovnak *adnunk* kell azt, ami más esetben megvan és várja, hogy szavakba foglalják. Dimitrij Alekszejevics életútja napjainkra elenyészett az időben, ám fennmaradt belőle egy mozzanat, amelyet mi, kései utódok, akiknek emlékezetében történelemmé rendeződött a múlt, hitelesebb egészre kerekíthetünk a valóságosnál. S minthogy e mozzanat mögött sokféle arc rejtőzik, Lergyakovnak én sokféle történetet adhatok.

Bizonyosan megidézhetem őt egy nosztalgikus találkozó napján. Elképzelhetem, amint egy júniusi, langyos estén, régi falujában, szolgálati helyétől igen-igen távol, mondjuk úgy: *sokszáz versztányira*, nagy társaságban ezüstlakodalmat ünnepel. Azazhogy ott láthatom már néhány órával előbb is a falu határában – a *nagy orosz sztyeppén*, mondhatnám megintcsak, ha nem hullámszél háta mögött széles búzamező –: egy réten üldögél, és hosszú, letépett fűszálat csavargat ujjai köré, egy másikat meg szája szegletében tart, és egyenes ütemben rágszál, hogy *szülőföld anyácska* elfeledett ízeit sajtolja ki belőle kissé bizony sárga őrlőfogáival. Nem kétséges, azért választotta ezt a síkföldi kilátót, mert tágulni vágyó lelke itt a végtelenség érzetével áltathatja magát, korokat bejáró gondolatai pedig a közelgő estéli jövőbe és a távolodó gyerekkori múltba is elkalandozhatnak, előreszökkenhetnek néhány órát, és visszatorthatnak éveket. Lergyakov kemény katonaszívét most, amikor előhívja emlékeiből a hajdani szőlőkertet, ahol este majd gyerekkori társaival iszogat és énekel harmonikaszó mellett az *E-juhnyemet*, különös melegség önti el. Talán át is ölelik majd egymás vállát, s ki tudja, egy-egy könnyesepp is bujkál majd szemükben. Előresiető gondolatait aztán éppen a bujkáló könnyesepp kanyarítja vissza a révedezés felé: az édesbús merengés eszébe juttatja korai gyermekéveit, legelőbb is Jelizavétát, az öreg bábát, akinek kezei között világra jött. Ha élne – gondolja a büszke szovjet hadsereg tekintélyű őrnagy –, ma is Mityenkának szólítaná őt... Ha élne..., hát igen, az igazi múlt még a gyerekkornál is régebbi, az igazi múlt a temető. Hogy is ne zárandokolna el oda!

Megkeresi majd *gyéduskája* és *bábuskája* sírját, a buja vadnövények közül kihámozza a kőkeresztet, hogy olvashassa rajta megkopott nevüket. Hazatérve – fogadkozik magában – elintézi majd, hogy angyalszobros, aranybetűs márványemléket kapjon a két öreg. – Marjusa – kérdezi aztán este az ünnepelettől, mi tagadás, nem éppen a helyzethez illően –, örzöd-e még a szerelmes levelemet? – A picikét kancsal asszonyszem hamiskásan villan: – Hát még emlékszel rá? – Dimitrij Alekszejevics, mondhatni, kissé nyers bókkal válaszol: – Téged, *galambocskám*, nem lehet elfelejteni –, azzal szélesen mosolyogva teletölti Marja poharát.

Lergyakovot szerettei között is könnyű elképzelnem. Mi több, ha valaki azt állítaná, hogy ez a derék, igazi szláv lélekkel megáldott katona még a bukóoroszosz tájtól és az ezüstlakodalomtól is távol maradt családjá kedvéért, bizony gondolkodóba esnék, ha hinni végül nehezen hinném is. De hát ki tudja, talán egy dacosabb hitvesi kérlelés, melyet ő szerető empátiával nehezítésnek érzékelt, mégiscsak béklyóba verte, és nem ült föl a szibériai expresszre. Talán a felesége – akit én visszatekintve szelíd, jóságos teremtésnek gondolok, negyvenes éveire is csinos, eleven tekintetű, ámbár kissé tenyeres-talpas asszonynak – reszelős hangján elpanaszolta, hogy ő egész életében a katonafeleség magányosságát éli. S talán még kamaszfiai is kaptak az alkalmon, és anyjukkal ritka egyetértésre jutva ők is marasztalták, alkalmasint a helyi Szpartak és a szomszédos Dinamó sorsdöntő futballmeccsével érveltek. Ha pedig így történt, és Lergyakov csakugyan otthon maradt, vagy ha elutazott is, de azóta visszaérkezett, odaképzelhetem őt két és fél szobás lakásukba, két és fél méter magas szobáik egyikébe. Bizton állíthatom, hogy a puritán küllemű, betonfalas tiszt házába Lergyakov pompás családi fészket varázsolt. Akár azt is hihetném, hogy az elvekhez képest, amelyeket szolgált, illetlenül pompásat. De hát az elveket olykor fölülírhatja a józan belátás, és Lergyakovban ez, ha kellett, megvolt. Jó okkal gondolhatom, hogy akár faluja helyett, akár onnan visszatérve, ékes hajlékát többször végigjárta, és hosszan elidőzött becses tárgyai között. Simogató tekintetét végighordozta a gazdagon mintázott kaukázusi szőnyegekben, majd komor arcát mind följebb emelve elgyönyörködött a vörösréz szamovárok nagyság szerinti rendjében, az arany és ezüst cigarettatartók hányt-vetett sokaságában, a metszett fa és festett bőr díszdobozokban, a szerteszét heverő és csüggő régi kardokban, a falakat elborító olajfestményekben és ikonokban. Lehet, hogy egy becsüs a legtöbbjükre elfintorította volna orrát, neki azonban mind egyformán kedves és nélkülözhetetlen volt. Fölérhettek talán egy nosztalgikus utazással is.

Mindennapi munkája közben már sokkal inkább ódzkodva képzelem el Lergyakovot. Ódzkodva, mert a fenti jeles történések után nem szívesen kísérem el oda, ahol kevésbé megnyerő vonásai tolakodnak elő. Nem, ne gondoljon senki visszataszító, szadista jelenetekre, Lergyakov komoly beosztású tiszt volt, az effélét ő parancsnoki bölcsességgel az elvadított tucatemberekre, jelentéktelen rangú beosztottjaira bízta. Csak hát, ugye, mi, akik vajmi keveset konyítunk a hadi tudományokhoz, s felvilágosult elmével a

humánusmagasztos értéknek hirdetjük, föl-
emlegethetjük a felelősség elvét. Így aztán, bár jól tudom, hogy gyakorlatiatlan és életidegen vagyok, Dimitrij Alekszejevics jámbor lelkét én jó néhány bűnnel terhelem. Mi több, ha szemernyit utánagondolok, bizony, ezúttal még e lélek jámborságát is kétségbe vonom. Hiszen mindaz a testi-lelki brut-

talitás, mindaz a kegyetlen, durva és aljas bánásmód, melyet ő kényelmesen másokra hagyott, az ő emberi lényén is, akár a bacillus a járványnak kitett szervezetén, nap mint nap átrágtta magát, ő is a fölülről kiinduló és ragályként terjedő Legfelsőbb Brutalitás állandó góca volt, egy a sokmillió közül, melyek mind továbbfertőzték egymást, testtől testig, lélektől lélekig. No meg hát, minek is tagadnám, sors rendelte posztján ott látom én a magából kivetkőzött, önkényeskedő, hatalmát fitogtató Lergyakovot is. Azt a feltevést viszont, hogy azért lehetett parancsnok, mert hasonzorú társai között ő volt a leggátlástalanabb törtető, sietve elvetem, sokkal inkább azt gondolom, hogy a temérdek törtető közül őt segítették leginkább a véletlenek, melyeknek akkortájt – jól tudjuk – nemcsak az előmenetelben, a pusztá túlélésben is kivételes szerep jutott.

Mint mondtam, Lergyakov életéről én csak egyvalamit tudok bizonyosan. Azt tudom, hogy látomásaim embere ezerkilencszáznegyvenöt tavaszán Magyarországon harcolt, és elbitorolta Berzsényi koporsóját. Elismerem, kissé soványka ez a curriculum, mégis, ha valaki úgy találná, hogy életének e kicsinyke szeletével Dimitrij Alekszejevics méltatlanul vált elbeszélésem hőségévé, elhamarkodottan ítélt. Mert hisz gondoljunk csak meg: háborúskodásban szokványos lehet pénzt, ékszert, órát, nőt rekvirálni, sőt azt mondhatnánk, már-már természetes is, koporsót zab-

rálni azonban, lássuk be, nemesebb lélekre és eredeti gondolkodásra vall.

Lergyakov őrnagy kiemelkedő tudásának köszönhetette a kivételes zsákmányt. Nikla legmagasabb pontja a temető, ennek legmagasabb pontja pedig a Bezsenyi család sírja; szakszerű kiképzés birtokában tehát fölényes biztonsággal határozhatott: a harcálláspontot itt kell felállítani. A kriptá egyszersemind lövészáróknak és bunkernak is kiválóan megfelel. Így esett,

hogyan egy szaporán ropogó géppuska lábánál, egy csendesebb, tétlenül töltött órácskában Dimitrij Alekszejevics Lergyakov értő szeme Berzsényi Dániel súlyos érckoporsóján akadt meg. Az események ismeretében nem kételkedhetünk: azonn mód fölébredt benne a nemesebb fajta gyűjtő szenvedély. És ahogy nagy pillanatokban lenni szokott, társultak ehhez

egyéb fontos tulajdonságai is, emberi lénye a sors kegyelme folytán egyszeriben kiteljesedett, éppen ott és éppen akkor eltöltötte a nagy szláv lélek és a mindenhatóság tudata. Váratlanul elérzékenyült, hirtelen úgy érezte, hogy a jelen nem ereszti többé; múlt, jelen és jövő ezen a helyen és ebben a történelmi pillanatban egyesül, a világ immár egyetlen pont: a niklai temető. Innen már nincs tovább. Egykettőre úrrá lett azonban gyengeségén, és katonához illő kemény szívvel és kemény szavakkal parancsba adta, hogy ha elesne, itt, ebben a niklai kriptában temessék el. S mert a pillanat hatására újból átérezte, hogy étellel-halállal szabadon rendelkezik, nem habozott meghozni döntését: ürítsék ki majd az érckoporsót, és őt fektessék bele.

Lergyakov valóban elesett, és valóban elfoglalta a halott Berzsényi helyét. Rövidke valóságos története ezzel véget is ért, ám maradt még egy neki adható. Egy utolsó, földi léte utáni, mégis minden másnál jobban rá valló történet. Mert én leginkább egy negyvenhat évvel későbbi alakmásának tudom elképzelni Lergyakov őrnagyot, a Magyarországról utolsóként távozó szovjet helytartónak. Tisztán föltűnik előttem, amint makulátlan egyenruhájában, fegyelmezett, katonás léptekkel áthalad az országhatár hídján, és hadserege utóvédjéhez csatlakozik. Hóna alatt egy emléktárgy. Óriásira nyúlt karjával nyalábolja át: könnyedén viszi magával Berzsényi koporsóját.

Démonkrácia